

ਨਸੀਰਾਂ ਯਾ ਨਸੀਰ ਬੇਗਮ

ਸੱਚ ਦੀ ਸ਼ਮਾ ਦੇ ਪਰਵਾਨੇ।

1.

(ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੁਛਾਵਰ)

ਅਪਣੇ ਮਹਿਲ ਸਢੋਰੇ ਵਿਚ ਨਸੀਰਾਂ* ਉਦਾਸ ਬੈਠੀ ਨੇ ਲੰਮਾਂ ਹਾਹੁਕਾ ਲੈਕੇ
ਗਾਇਆਂ : -

ਛੁੱਲ ਖਿੜੇ ਛੁੱਲਵਾੜੀ ਸਹੀਓ,
ਅੰਬ ਸ਼ਗੂਫੇ ਨਾਲ ਭਰੇ।
ਬੁਲਬੁਲ ਭੈਰੇ ਆਨ ਜੁੜੇ ਹਨ,
ਕੋਇਲ ਕੂ ਕੂ ਕੂਕ ਕਰੇ।
ਦੇਵੈਂ ਲਾਲ ਅੱਖ ਦੇ ਤਾਰੇ,
ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵਣ ਸੰਵ ਪਈ।
ਅਮੀ ਜਾਇਆ ਵੀਰ ਨ ਦਿੱਸੇ,
ਨੈਣੋਂ ਨੀਰ ਅਸਾਰ ਸ਼ਰੇ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਜੀਉ ! ਤੁਸੀਂ ਆਲਿਮ ਹੋ, ਦੀਨਦਾਰ ਹੋ, ਫਕੀਰੀ
ਬਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਆਦਰ ਜੋਗ ਹੋ, ਜਗਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਢਾਰਸ ਦਿਓ, ਜੋ ਅੱਲਾ
ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ ਸਬਰ ਸ਼ੁਕਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ
ਰਾਤ ਰੁੜਿਆਂ ਕੀਹ ਬਣੇਗਾ ?

* ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ।

ਨਸੀਰਾਂ : ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੀ ਤੇ ਏਸ ਅਮੇੜ ਮਨ ਨੂੰ
ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੜਦੇ ਹੋਣਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ
ਬਹਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਲੇਜੇ ਦੀ ਤੜਪ ਕੁਝ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੀ। ਕਲੇਜੇ
ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਮੁਦੀ ਹਾਂ, ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹਾਂ, ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚਾਰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ 'ਵੀਰ
ਵਿਛੋੜਾ' ਤੇ 'ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਸੱਲ' ਮੱਲੇ ਮੱਲੀ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਘੱਤਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਤਾਂ
ਮੈਂ ਬੇਸਬਰੀ, ਪਰ ਵੀਰਾ! ਉਸ ਕਾਲਜੇ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਇੱਕੋ
ਦਿਨ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤੇ ਇਕ ਵੀਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ
ਜਾਵਣ ? ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਬੀ ਬੜਾ ਹੀ ਸਮਝੋਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵੀਰ ਜੀ! ਪੱਤੇ
ਵਲੂੰਧਿਆਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਫੱਟ ਬੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਦਮ
ਜਾਤ ਤ੍ਰੀਮਤ ਹਾਂ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਚੰਗੀ ਭੈਣ ਜੀਉ ! ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਮੇਰਾ
ਆਪਣਾ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਅੜੀਜ਼ਾਂ
(ਪਿਆਰਿਆਂ) ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣੀ, ਮੈਂ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਤਕ ਮੇਰੇ
ਅੰਦਰੋਂ ਐਸੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਾਟ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ
ਹੈ, ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ ? ਮੌਤ ਉਹ ਦੁਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ
ਐਸੀ ਹੋ ਚੁਕਣੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀ। ਹਜ਼ਾਰ ਵੈਰਾਗ ਕਰੋ,
ਸਿਵਾ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਾਜਨ ਖੋਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਅੰਤ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰੈ
ਧੋ ਖਪ ਖਪਾ ਕੇ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਢੱਕਣ ਆ ਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ! ਭਾਵੇਂ
ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦਾਗ ਧੋਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਲੱਖੇ, ਪਰ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਹੋਣ ਹੀ ਲੱਗ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕਦੇ ਅੱਲਾ ਰਹਿਮ ਕਰੋ, ਕੋਈ ਸਬਰ ਸੁਕਰ ਦਾ ਤੋਸ਼ਾ
ਦਰੋਂ ਘਰੋਂ ਘੱਲ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਛੇਤੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾ ਦੇ ਪਿਆਰ
ਵੱਲ ਰਖ ਕੀਤਿਆਂ ਜੇਰਾ ਝਬਦੇ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਸੀਰਾਂ : ਤੇ ਵੀਰ ਵੇ ! ਜਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸ਼ੀਹਾਂ ਜੇਡੇ ਜੁਆਨ, ਯੂਸਫ ਵਰਗੇ ਸੁਹਣੇ,
ਲਹੂ ਲਹਾਨ ਹੋ ਖਾਕ ਵਿਚ ਰਲ ਧੁਲ ਮਿਟੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਣ ਤੇ ਦੇ ਹੋਰ ਓਸੇ
ਕਿਸਮਤ ਲਈ ਈਦ ਦੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗੂ ਪਲ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ

ਸਬਰ ਆਕੇ ਹੋਸਲਾ ਬਨਾਵੇ ? ਵੀਰਾ ! ਦੋ ਭੇਟਾ ਦੇ ਬੈਠੀ, ਦੋ ਹੋਰ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਾਲ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਕਾਸ਼ ! ਮੈਂ ਅੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਮੇਰੀ ਨਿਕਰਮਣ ਕੁੱਖ ਸਰਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਨਾ ਹੀਰੇ ਮਿਰਗ ਪਾਲਦੀ, ਨਾ ਕੁਹੀਦੇ ਮਰਦੇ ਵੇਖਦੀ।

ਇਹ ਕਹਿ ਨਸੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਰੋਦੀ ਰੋਦੀ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਗਈ। ਗੋਲੀਆਂ ਬਾਂਦੀਆਂ ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਕਿਉਂਕੇ ਨੂੰ ਭੱਜੀਆਂ। ਇਕ ਨੇ ਝੋਲੀ ਪਾ ਲਿਆ, ਇਕ ਦੰਦਨ ਖੁਹਲਣ ਲੱਗੀ, ਇਕ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਦੀਵਾਨ ਖਾਨੇ ਦੌੜੀ ਗਈ। ਗੱਲ ਕੀ, ਪਲੇ ਪਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ, ਹੋਸ਼ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਜਤਨ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੀਬੀ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਪਰਤ ਆਈ ਪਰ ਨਿਛਾਲ ਅਤਿ ਸੀ।

ਸੈਦ ਖਾਨ ਆਪੇ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ, ਰੋਕਦੇ ਰਾਕਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੱਲੀ ਜੁੱਟ ਪਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ “ਆਪ ਵੱਡੇ ਹੋ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਰ ਯੋਗ ਹੋ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਇਕ ਦਾਨ ਦਿਓ, ਦੂਸਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟੋਰਨਾਂ। ਆਪ ਫਕੀਰ ਹੋ, ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਜੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਹ ? ਇਹ ਮੁਲਕਰੀਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ਰਵਾਂ (ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾ ਨੇ ਸੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਅੱਲਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੋ। ਤੀਰ, ਤੁਫੰਗ, ਗੋਲੇ, ਕੂਚ, ਖੂਨ, ਮਰਨਾ, ਮਾਰਨਾ, ਇਹ ਅਸਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਲਈ ਅੱਲਾ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ।

ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ : ਖਾਨ ਜੀਉ ! ਮੈਂ ਸਿਪਾਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਮੁਲਕਰੀਰੀ ਦੀ ਹਵਸ ਹੈ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਿਰਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ‘ਇਸ਼ਕ’ ਤੇ ‘ਅਸੂਲ’ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ‘ਸਰੀਰੇ ਜੰਗ’ ਹੋਇਆ ਸਾਂ ਤੇ-ਅੱਲਾ ਮੈਨੂੰ ਸਬਰ ਦੇਵੇ ਮੈਂ-ਵਡਭਾਗ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮੇਰੇ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏ। ਦੋ ਗੋਸਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਥਾ, ਮਰੀ, ਹਾਦਸੇ, ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਅੰਤ ਮਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਅੱਲਾ ਦੀ ਬਿਦਮਤ, ਦੂਜੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਬਿਦਮਤ, ਤੀਜੇ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਸਤੀ

ਲਈ ਤਸੱਦਰ (ਸਦਕੇ) ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਸੌਂਦ੍ਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਨਸੀਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਇਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਉਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਮਤ ਬਰਸੇਗੀ।

ਸੈਦਖਾਨ : ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਪਾਹੀਗੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਛ ਆਖਾਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਸਿਪਾਹੀ ਹਾਂ, ਪੀਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕਈ ਬਹਾਦਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪਾਂਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹਮਸ਼ੀਰਾ ਸਾਹਿਬਾ ਦੇ ਸਦਮੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਬਰਬੁਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਤੇ ਵੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਮੈਂ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਗਮਜ਼ਦਾ ਤੇ ਸਥਤ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਖਯਾਲ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵਤਨ ਆਕੇ ਕੁਛ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਸਾਂ ਪਰ ਇੱਥੇ ਆਕੇ ਹੋਰ ਬੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਖੇਰ ! ਕੁਛ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕੰਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਮੁਹੱਬਤ, ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘੱਲੋਗੇ।

ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ : ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ ! ਆਪ ਕਿਹੜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੋ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 'ਸ਼ਰਬਤ ਸ਼ਹਾਦਤ' ਪਿਲਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਅੱਲਾ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਬਰਬੁਰਦਾਰ ਤੇ ਆਪ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ ਓਹ ਉਹ 'ਆਬਿ ਕੌਸਰ' ਪੀ ਗਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਰਸੂਲ ਆਪ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ 'ਆਬਿ ਕੌਸਰ' ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ 'ਆਬਿ ਕੌਸਰ' 'ਸ਼ਰਬਤੇ ਸ਼ਰੀਰੀ' ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਫਰਮਾਨ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ, ਜਾਨ ਨਿਸਾਰਾਂ, ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੁਹੱਬਤ ਸ਼ਿਨਾਸ (ਪਿਆਰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੀ ਦਿਸ਼ਟੀ) ਜਾਮ (ਪਿਆਲੇ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੀ ਉਸ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਪੁੱਤ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਪੀ ਗਏ, ਅਮਲੀ ਹੋ ਗਏ, ਜੱਨਤ ਨਸੀਬ ਹੋ (ਸੁਰਗ ਪਹੁੰਚ) ਗਏ, ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਨਸੀਬਾ

ਯਾਵਰ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਹ ਨਸ਼ਾ ਪੀ ਲੈਂਦਾ ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨੌਕ ਨਾਲ ਪੀਤਾ
ਜਾ ਕੇ ਅਮਰ ਪਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਸੀਰਾਂ : ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਾਓ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ
ਖੇਚਲ ਨਾ ਦਿਓ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਮੈਂ ਬਦਨਸੀਬ ਨਾ ਉਸ ਨਸੇ
ਵਿਚ ਹਾਂ, ਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਮਰ ਗਈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਦੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੂਨ ਆਲੂਦ
(ਲਹੂ ਲਿੱਬੜੀਆਂ) ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਜ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ
ਨਾ ਵੇਖਦੀ। ਕਾਸ਼! ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ! (ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਲ ਤੱਕਕੇ) ਕਾਸ਼! ਐ ਮੇਰੇ
ਖੁਦਾ! ਐ ਮੇਰੇ ਰਸੂਲ! ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਾਲਾਂ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਲੈ, ਯਾ ਹੋ ਮੇਰੇ
ਅੱਲਾ! ਉਸ ਨਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਬੂਦ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਿਲਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਅਮਲ (ਨਸੇ)
ਨਾਲ ਵਿਛੋਡੇ ਦੀ ਬੰਜਰ, ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋਡੇ ਦੀ ਸਾਂਗ ਮੇਰੇ ਸੌਹਰ
(ਪਤੀ) ਦੇ ਦਿਲ ਪਰ ਬੇਅਸਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੀ ਨਸੀਰਾਂ ਫਿਰ
ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

ਹੁਣ ਛੱਟੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਡੋਲੇ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਨੈਣ ਅਕਾਸ਼ਾਂ
ਵੱਲ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਦਬਾਇਆ ਤਾਂ ਕੁਛ ਪਲਾਂ ਮਗਾਰੋਂ ਲੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗਏ ਤੇ ਸਹਿਜੇ
ਬੋਲੀ :-

(ਉੱਪਰ ਤੱਕਕੇ) “ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ! ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ! (ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਕੇ) ਸ਼ਾਹ
ਸਾਹਿਬ! ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਲਾਲ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਢਿੱਠੇ ਹਨ,
ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਸੁਣੋ :

ਇਕ ਜ਼ਿਸੀ ਸੈਂ ਦੇਖੀ ਹੈ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ, ਸੋਨੇ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚ ਸੋਤੀ ਤੇ ਹੀਰੇ
ਜੜੇ ਹਨ। ਉਸ ਪਰ ਇਕ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਘੋੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਹਿਕ ਕਲਰੀਦਾਰ
ਹੈ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਜਿਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ ਅਮਸਾਨ ਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੜੀ ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ (ਅਕਾਸ਼
ਗੰਗਾ) ਵਾਂਝੂ ਅਫਸ਼ਾਂ (ਛਿੜਕਾਉ) ਪਈ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੈ, ਮੇਡਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਤੀਰ
ਕਮਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੋਈ ਬਿਜਲੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਚਮਕਾਰੇ

ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਰਨ! ਇਸ 'ਹੁਸਨ ਵਜੂਦ' ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਐਸਾ ਜਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਯੂਸਫ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਬਾਰਕ ਕਦਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਯੂਸਫ ਤੋਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਹੋਸਨ। ਫੇਰ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਈ) ...ਹਾਂ (ਨੈਣ ਬੋਲ੍ਹਕੇ ਫੇਰ) ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਇਸ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ ਰੋਅਬ ਉੱਠਦਾ ਸੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਝੂ, ਇਕ ਜਲਾਲ ਫੁੱਕਾਏ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਇਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਹਾਂ ਕੌਣ ਸੀ? ਜੀਉ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੱਕ ਕੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਚੱਲੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਿਆਰ, ਰਸੀਲੀ, ਨਿਮਕੀ, ਨਰਮੀ, ਕੋਮਲਤਾਈ ਆ ਗਈ, ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਝ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਹੋ ਨਿਕਲੀ, ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਰਸੀਲੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸ ਉੱਠਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ :-

'ਆਓ ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰੇ! ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋਂ'

ਤਾਂ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਮੇਰੇ ਦੌਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਨਮੂਦਾਰਾਂ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਲਿਪਟਕੇ ਬੋਲੇ:- 'ਅਮੀਂ! ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹਾਂ, ਅੰਮੀਂ! ਅੱਬਾ (ਪਿਤਾ) ਨੂੰ ਆਖੀ ਅੱਲਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਕਰੋ, ਇਹ ਦਰਜਾ, ਹੋ ਅੱਬਾ! (ਪਿਤਾ) ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਹੈ'। ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦੇਵਰ ਤੇ ਵੀਰ ਜੀ ਬੀ ਆ ਗਏ ਖੁਸ਼ ਖੁਸ਼ ਵੀਰ ਜੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਕੇ ਬੋਲੇ:- 'ਹਮਸ਼ੀਰਾ ਸਾਹਿਬਾ! ਅਸਾਂ ਜੰਨਤ (ਸੁਵਰਗ) ਪਾਈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਧਣ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਰੋਣ?'

ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਫੇਰ ਉਸ 'ਹੁਸਨ ਵਜੂਦ' ਨੇ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਮੈਂ ਬੇਅਖਤਿਆਰ ਹੋ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਢਿੱਗ ਪਈ, ਤੀਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਾਰਸ ਵਰਗੇ 'ਕਦੇ ਚਮਕ ਤੋਂ ਅਦਮਕ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ' ਧਾਰੂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਕਿਹਾ 'ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕਬੂਲਾ।' ਬੇਟੇ ਦਿੱਤੇ, ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਵੀਰ ਦੇਵਰ ਤੇ ਬੇਟੇ ਦਿੱਤੇ, ਅਸਾਂ ਤੈਨੂੰ

‘ਨਾਮ’ ਬਖਿਸ਼ਿਆ। ਤੇ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ-ਨਹੀਂ ਲੈ ਲੂੰ ਥੀਂ
ਨਿਕਲਿਆ :— ਵਾਹਿਗੁਰੂ!

ਫੇਰ ਪੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਛੜ ਕੇ ਪਿਆਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੁ ਗਏ।
ਹਾਂ, ਅੱਖੋਂ! ਮਿਟ ਜਾਓ। ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹਟੇ, ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਨਾ ਹਟੇ।”
ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਨਸੀਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਨੈਣ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ।

ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਨਾਟੇ ਦਾ ਆਲਮ ਛਾ ਗਿਆ; ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ। ਸੈਦਖਾਨ
ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਚੁੱਪ ਹਨ, ਪਰ ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਗਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ ਦੀ ਤਰਥ ਮਾਨੋ ਆ ਲੱਗੀ, ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਸੁਰ ਵਿਚ
ਗਾਉਂ ਉੱਠੋ :—

ਐ ਖੁਸਰਵੇ ਖੂਬਿਆਂ ਨਜ਼ਰੇ ਸੂਏ ਗਦਾ ਕੁਨ;
ਰਹਮ ਬਮਨ ਸੋਖਤਹਾਏ ਬੇ ਸਰੈ ਪਾ ਕੁਨ।
ਦਾਰਦ ਦਿਲੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਤਮੱਨਾਏ ਨਿਗਾਹੇ
ਜਾਂ ਚਸ਼ਮੇ ਸਜਾਹ ਮਸਤ ਬਯਕ ਗਮ ਜਹ ਦਵਾਕੁਨ।
ਗਰ ਲਾਡ ਜਨੌਦ ਮਾਹ ਕਿ ਮਾਨਦ ਬਜਮਾਲਤ,
ਬਿਨੁਮਾਏ ਭੁਬੇ ਬੇਸੋਂ ਮਾਹ ਅੰਗੁਸ਼ਤ ਨੁਮਾ ਕੁਨ।
ਐ ਸਰਵੇਚਮਨ! ਅਜ ਚਮਨੇ ਬਾਗੇ ਜਮਾਨੇ ਬਖੂਮ,
ਦਰੀਂ ਬਜਮੇ ਦੋ ਸਦ ਜਾਮਾ ਕਬਾ ਕੁਨ।
ਸਮਾ ਓ ਰੁਲੋ ਪਰਵਾਨਾ ਓ ਬੁਲਬੁਲ ਹਮ ਜਮਾਂਅੰਦ
ਐ ਦੋਸਤ ਬਿਆ ਰਹਮ ਬ ਤਨਹਾਈਏ ਮਾ ਕੁਨ।
ਬਾ ਦਿਲਸੁਦਗਾਂ ਜੋਰੇ ਜਫਾ ਤਾ ਬਕੈ ਆਖਰ,
ਆਹੰਗੇ ਵਡਾ ਤ ਕੇ ਜਫਾ ਬਹਰੇ ਖੁਦਾ ਕੁਨ।
ਮਸੁਨੇ ਸੁਖਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨੇ ਬਦਗੋਏ ਖੁਦਾ ਰਾ,
ਬਹਾਫਜੇ ਮਿਸਕੀਂ ਖੁਦ ਐ ਦੋਸਤ ਵਡਾ ਕੁਨ।

ਅਰਥਾਤ :—

ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ਾਹ ਜੀ!
ਨਜ਼ਰ ਫਕੀਰਾਂ ਵੱਲ ਕਰੋ।

ਕੰਗਲਿਆਂ ਦਿਲ ਸਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ,
 ਰਹਿਮਤ ਅਪਣੀ ਨਾਲ ਢਰੋ।
 ਇਸ ਦਰਵੇਸ਼ ਨਿਮਾਣੇ ਦਾ ਦਿਲ
 ਤਰਸੇ ਨਦਰ ਤੁਸਾਡੀ ਨੂੰ,
 ਕਾਲੀ ਮਸਤ ਅੱਖ ਤੋਂ ਅਪਣੀ
 ਦਿਓ ਮਟੱਕਾ ਪੀੜ ਹਰੋ।
 ਜੇਕਰ ਚੰਦ ਗੱਪ ਇਹ ਮਾਰੇ:
 'ਤੇਰੇ ਜੇਹਾ ਸੁਹਣਾ ਮੈਂ
 ਰੁਖ ਦਿਖਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ
 ਸੋਭਾ ਉਸ ਦੀ ਸਗਲ ਹਰੋ।
 ਤੂੰ ਹੈ ਸਰੂ ਚਾਲ ਜਿਸ ਸੁਹਣੀ,
 ਬਾਰੋਂ ਇਸ ਦਮ ਆਪ ਫੁਰੋ,
 ਦੋ ਸੌ ਪੜਦੇ ਪਾੜ 'ਚੰਦ ਜੀ!'।
 ਮਜਲਸ ਸਾਡੀ ਆਨ ਵੜੋ।
 ਸਮਾ, ਗੁਲਾਬ, ਪਤੰਗੇ, ਬੁਲਬੁਲ,
 ਸਾਰੇ ਏਥੇ ਆਨ ਚੁੜੇ。
 ਆ ਹੁਣ ਬੇਲੀ! ਪਾਸ ਇਕੱਲਿਆਂ,
 ਇਕਲ ਸਾਡੀ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ।
 ਦਿਲ ਦੇ ਚੁਕਿਆਂ ਪਰ ਕੀ ਧੱਕਾ
 ਕਦ ਤਕ ਮਿਲਨ ਜੁਦਾਈਆਂ ਜੀ
 ਰੱਬ ਵਾਸਤੇ ਮਾਰ ਜੁਦਾਈਆਂ,
 ਸਮਾਂ ਬਿਰਦ ਦਾ, ਪਾਲ ਵਰੋ।
 ਦੂਜੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਹੁਣ ਲੂੜੀ
 ਰੱਬ ਵਾਸਤੇ ਸੁਣਨੀ ਨਾਂ,
 ਅਪਨਾਏ ਕੰਗਲੇ 'ਹਾਫਜ਼' ਨੂੰ
 ਲੜ ਲਾਓ, ਲਜ ਪਾਲ ਧਰੋ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਚੁੱਪ ਹੋਏ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਹਮਣੇ ਨਸੀਰਾਂ ਉਸੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ
ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਜੱਫਾ ਮਾਰੀ ਮਗਨ ਬੈਠੀ ਸੀ ਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਸ਼ਾਹ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਗ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਰੂ ਵਾਂਗ੍ਰੀ ਝੂਮਦੇ ਝੂਮਦੇ
ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ।

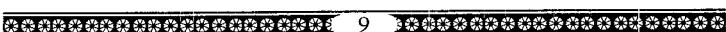
- 2 -

ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ* ਫਕੀਰ ਹਨ ਜੋ ਜਾਰੀਰਦਾਰ, ਪਦਾਰਥਾਂ
ਦੇ ਮਾਲਕ ਬੀ ਹਨ ਤੇ ਚੇਲੇ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਰੇ
ਸਤਿਕਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਬੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਸੀਰਾਂ ਆਪ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਸੈਦ
ਖਾਂ ਜੀ ਨਸੀਰਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਧੂਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪੀਰ ਸਨ, ਤਪੀ
ਬੀ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਰਸਾਵੇਸ਼ ਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋੜਵੰਦ ਸਮਝਦੇ ਸੇ। ਸ੍ਰੀ ਕਲਰੀਪਰ
ਜੀ ਦਾ ਜਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਪਾਂਵਟੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਏ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਕੀਤੇ ਕੀ?
ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਾ ਗਏ, ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸੰਿਘ
ਜੀ ਉਸ ਮੇਲ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ : -

'ਐਸੀ ਮਿਲਨੀ ਅਬਿ ਮਿਲ ਗਇਓ।
ਲੇ ਦਰਸਨ ਕਉ ਮਨ ਦੇ ਦਇਓ।
ਅਸ ਬਿਵਾਹਰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਖ ਬੋਲੋ।
ਹੋਇ ਚੁਕਯੋ ਤੁਰਨ ਬਿਨ ਤੇਲੋ॥'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਹੋਕੇ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੀਵਨ ਕਣੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਗੁਰ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਪਾਈ, ਫਿਰ ਸਫੌਰੇ ਅਪਣੇ ਨੱਗਰ
ਆ ਕੇ ਸਾਈਂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਵੇਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ
ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਰਖਾਇਆ

* ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਸੀ, ਸੱਜਦ ਸ਼ਾਹ ਬਦਰੁੰਦੀਨ। ਸਫੌਰਾ ਜੋ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ
ਹੈ ਆਪ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਸੀ।

ਸੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਾਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੁੱਧ ਫਿੜ ਪਿਆ, ਇਸ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਉਹ ਪਠਾਣ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ। ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੇਦ ਹੋਇਆ, ਸੋ ਉਹ 700 ਮੁਰੀਦ, ਅਪਣੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ, ਇਕ ਭਾਈ ਤੇ ਨਸੀਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਵੀਰਨ ਜੀਉ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਪਹੁੰਚੇ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਹੋਕੇ ਖੂਬ ਲੜੇ। ਇਸੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਦੋ ਲਾਈਕ ਸੁਹਣੇ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇਕ ਭਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਨਸੀਰਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ, ਫਤਹ ਸਤਿਗੁਰ ਅਟੱਲ ਅਹਿੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਗੁਰੂ ਕਲਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੋਈ। ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅੱਤ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਅਗਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਸਿਰੋਪਾ, ਅੱਧੀ ਅਪਣੀ ਦਸਤਾਰ, ਕੰਘਾ, ਇਕ ਕਟਾਰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਹੋਏ। ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਦਾਤਾਂ ਲੈਕੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦੇਖਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਅਪਣੇ ਪਿੰਡ ਸੁਖੀ ਵਾਪਸ ਆਏ।

ਪਰੰਤੂ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਕਹਿਰ ਦੀ ਕੋਮਲ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਸੀਰਾਂ ਵਰਗੀ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਵਿੱਦਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਵੀਰ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਘਾਇਲ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਢਾਰਸਾਂ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਭਾਣੇ ਮੰਨਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੀਰ ਜੀ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਸਮਝਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਐਸੇ ਐਸੇ ਰੋੜ੍ਹਵੇਂ ਬਿਰਹਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਮਰਾਂਦ ਹੋਕੇ ਬਚਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਨਸੀਰਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਸੈਦ ਖਾਂ- ਜੋ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ- ਵਾਪਸ ਆਏ ਹਨ, ਆਪ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਹਨ, ਭਾਰੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਹਨ, ਪਰ ਦਿਲ ਬੜਾ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਭਉ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ, ਬੰਦਰੀ ਦਾ ਸੌਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੰਦਰੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਅੱਜ ਇਸ ਭੈਣ ਭਣਵੱਡੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਆਏ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭੁੱਬੇ ਹਨ? ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਭੈਣ ਜੀ ਦੇ ਦੇਏ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਾਂ ਮਗਨ ਟਿਕੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਉੱਠੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਬਉਰਾਨੇ ਜੇਹੇ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ। ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ।

ਨਸੀਰਾਂ ਹੁਣ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉੱਠਦੀ, ਬਹਿੰਦੀ, ਟੁਰਦੀ, ਫਿਰਦੀ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸੁਕਰ ਸੁਕਰ ਦੇ ਮੇਡੀ ਬੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਨੈਣੀ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਪੀਰ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ ਕਿ ਆਖਰ ਦਿਲ ਦੀ ਮਹਿਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਰੱਬੀ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਇਕ ਬਾਗ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਵਿਚ ਪੀਰ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਆ ਗਏ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਛਿੜ ਪਈ : -

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਕੀ ਇਲਾਹੀ ਮਾਜਰਾ ਸੀ ?
ਪੀਰ ਜੀ : ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਿਤਮ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਬਾਣੇ (ਖੱਬੇ) ਹੱਥ ਦਾ ਕਰਤਬ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਇਹ ਹਮਸ਼ੀਰਾ ਸਾਹਿਬਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਸੁਪਨਾ ਨਿਰਾ ਖੂਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਕੁਛ ਅਸਲੀਅਤ ਬੀ ਸੀ ?

ਪੀਰ : ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸੀ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਕਿਆ ਜੋ ਕੁਛ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸਾਰਾ ਸੱਚ ਸੀ ?

ਪੀਰ : ਜੀ ਹਾਂ, ਇਹੀ ਹੈ ਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥ ਰਾਨੀ ਪੈਗੰਬਰ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਰੋਇਆ' ਉਤਗਿਆ ਤੇ ਸੂਫੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਕੀਰ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾੜ੍ਹ ਪਰ 'ਹਲੂਲ' ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਾਤਪਰਯ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਸਮਰੱਥ ਨੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਮਾਨ ਪਾ ਗਏ, ਹੁਣ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਨਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਇਸ ਲਈ ਦਾਤੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਨੇ ਅੱਜ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਕਣੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜੀਉਂਦੇ ਦਿਖਾਲ ਕੇ ਠੰਢ

ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਪਰਤੱਖ ਅਸਰ ਦੇਖ ਲਓ, ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਬਾਬਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ (ਨਾਮ ਜਪ) ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਮੈਂ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ! ਕਿਆ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਐਸੇ 'ਸਾਹਿਬ ਕਸ਼ਫ' ਹਨ?

ਪੀਰ : ਜੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਫਕੀਰ ਹੋਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਕੀਤਾ ਹੈ?

ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ : ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੀ ਸਮਾਂ (ਦੀਵੇ) ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਹਾਂ, ਸੱਚ ਉਥੇ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਬਦਨਾਮੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਜਗਤ ਸਦਾ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਬਦਨਾਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦੀ, ਬਦਨਾਮੀ ਬਦਖਾਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ, ਜੋ ਇਉਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ, ਜੀਕੂੰ ਕਾਲੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਅਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਚੰਦ ਦਾ ਜਲਵਾ ਮੈਂ ਗੁਣਾਂ ਵਧਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਗੁਜਰਦਾ ਗੱਲਾਂ ਬਿਨਾ, ਦਿਲ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚੰਗੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕਰਨ। ਲੋਕ ਗਾਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਾੜੀਆਂ, ਨਿੰਦਾ ਦੀਆਂ। ਨਿੰਦਾ ਜਗਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪਰ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਦੀ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਟੇਕ ਇੱਕ 'ਸੱਚ' ਹੈ।

ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ : ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਪਰ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਫ, ਖਫਾ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਹੁਕਮ ਕਰੋ, ਖਫਗੀ? ਭਲਾ ਆਪ ਨਾਲ?

ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ : ਜੇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ ਤਾਂ ਜੰਗਜ਼ਦਲ ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹਨ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਜੰਗ ਕੈਸੇ ? ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਵਾਹਦਤ ਦਾ ਦਰਿਆ* ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ, ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ ਭਰ ਜੋਬਨ ਤੇ ਹਨ, ਯਾਦ ਇਲਾਹੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ
ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾ ਉੱਥੇ ਮੁਲਕਰੀਗੀ ਦੀ ਹਿਰਸ ਹੈ, ਨਾ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਹਵਸ
ਹੈ, ਇਕ ਅੱਲਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਲਹਿਰੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ : ਪਰ ਆਖਰ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕੇ ਜੰਗ ਹੋਣਾ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦਾ
ਸ਼ਰਬਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੀਣਾ, ਇਹ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੱਕ ਅਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ
ਤੱਕ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ
ਕਿ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਕਦੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਐਸਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਕਮਲਾਪਨ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੀਰ ਜੀ : ਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਹੋਵੇ, ਕਿਲੇ ਕੋਟ ਫੌਜਾਂ ਲਸ਼ਕਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਕਿ ਇਕ ਕੌਨੇ ਬੈਠਾ
ਛਕੀਰ ? ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ
ਖੜਕਾ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਹੋਵੇ ਛਕੀਰ ਤੇ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਵੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਹੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਕਦੇ ਉਹ ਜੰਗ ਜਦਲ ਤੇ ਮੁਲਕਰੀਗੀ
ਦਾ ਹਵਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਫੇਰ ਹੈ ਕੀ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਅਸੂਲ ਪਰਸਤੀ।

ਸੈਦ ਖਾਨ : ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ? ਹਾਂ, ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਰ ਨੇ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਫੱਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੈਦਪੁਰ
ਵਿਚ ਸਖਤ ਕਤਲਾਮ ਸ਼ਰੂ ਕੀਤਾ। ਅੱਲਾ ਦਾ ਨੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਦੋਂ ਪੰਜਾਬ
ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੰਦ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਬੇਪੜਕ ਬਾਬਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ
ਚਮਕਿਆ ਤੇ 'ਰੋਅਬਸ਼ਾਹੀ' ਪਰ 'ਰੋਅਬ ਇਲਾਹੀ' ਐਸਾ ਪਾਇਆ ਕਿ

* ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਦਰਜਾ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੂਜਬ ਕਤਲਾਮ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੁਆਇ ਬੈਰ ਮੰਗੀ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਹੇ ਬਾਬਰ! ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦ ਕਰ ਨਾਲੇ ਜੇ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਫਤਹ ਪਾਕੇ ਜੁਲਮ ਤੋਂ ਹੱਥ ਮੈਕੋਚੇਗਾ, ਪਰਜਾ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਸਮਤਾ ਰੱਖੇਗਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵਤਨ ਬਨਾਏਗਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਜਦ ਇਨਸਾਫ਼ ਛੱਡਿਆ, ਪਠਾਣਾਂ ਵਾਂਛੂ ਦੀਨ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ, ਤਦੋਂ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮਝਣੀ।’ ਹੁਣ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦੀਨ ਵਿਚ ਜਬਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜਗਾ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ‘ਸੱਜਾਦਾ ਨਸ਼ੀਨ’ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਚੁਨਾਂਚਿ ਆਪ ਨੇ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲਈ ਰਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਰਜਾ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰੋ, ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਹ ਪਰ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਮੈਨਣ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁੱਸਾ ਖਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ‘ਸੱਜਾਦਾ ਨਸ਼ੀਨ’ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸੇ ਅਸੂਲ ਪਰ ਖੜੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਤਨਾਂ ਮਕਦੂਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਤੋਂ ਨਿਰਭੈ ਹਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਲਤਨਤ ਹੁਣ ਤਥਾਹ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਹੈ ਬੀ ਠੀਕ, ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜ਼ਿਦ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੁਲਮ ਪਰ ਜੁਲਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬਰਦਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਆਪ ਖੋਖਲੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ, ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਹ ਜੰਗ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੀ, ਮੁਗਲੀਆ ਰਾਜ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਠੀਕ, ਪਰ ਉਹਦੇਦਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹੋ, ਸਲਤਨਤ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਂ। ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਬਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਖੁਫ਼ੀਆ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਖਬਰਾਂ ਘੱਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਲਦ (ਪਿਤਾ ਜੀ) ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਗੁਨਾਹੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰੂਹ ਵਾਲਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰੇ ਜਾਣ, ਪਰ ਉਹ ਝਿਜਕਦਾ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲ ਦਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੋਰਸ ਬਧਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਮਰਹਟੇ ਸਿਰ ਚੁਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਬਾਰਕ ਜ਼ਈਆਂ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹੋ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਫਕੀਰ ਦੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਸੱਟੋ। ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀਏ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਸਨ*। ਅੱਗੇ ਉਹ ਜੁਲਾਹਿਆ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਰਦਾ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਦਬ ਜਾਏ, ਉਹ ਪੁਰਜਲਾਲ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਚੁਵਾਬ ਖੰਡੇ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਾਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਖੜਾ ਹਾਂ ਅਰ ਅਸੂਲ ਪਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਕਦੇ ਦਬਾਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਰਾਜ ਗਾਰਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਰਖਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪਰ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਅਪਣੀ ਗੈਰਤ ਕੌਮੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ, ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਗਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਸਰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਪਰ ਜਦ ਓਹ ਲੜਾਈ ਪਰ ਉਤਰ ਹੀ ਪਏ ਤਾਂ ਖੂਬ ਚਣੇ ਚਬਾਏ ਤੇ ਪਸਪਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਕ ਗਿੱਠ ਜ਼ਿਮੀ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਅਸੂਲ ਪਰਸਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਬਿਹੜੀ ਅਰ ਉਸ ਦੀ

* ਦੇਖੋ ਜੰਗ ਨਾਮਾ ਯਾ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੱਧ ਬਾਬਤ (ਜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸੀ) ਜੇਥੁਨਿਸਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜੰਗ ਨਾ ਕਰੋ।

ਭਲਿਆਈ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰਾਜ਼ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਵਧ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ (ਰਾਜ਼ਮਦ) ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਗਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਅਸੂਲ ਪਰਸਤੀ ਠੀਕ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਵਾ ਹਿਰਸ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੋਣਾ ਠੀਕ, ਪਰ ਇਹ ਮਾਰਨ, ਕਤਲ, ਜਬਰ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਰਵਾ ਹੈ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਏਥੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਭੇਦ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਥੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ 'ਸੁਹਬਤੇ ਫੈਜ਼ ਰਸਾ' (ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਸੰਗ) ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ, ਕੀ ਸੂਫ਼ੀ ਤੇ ਕੀ ਹੋਰ, ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਵੇਦਾਂਤੀ, ਜੋਗੀ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਸਭ ਇਕ ਭੁੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਓਹ ਇਕ ਗਾਰੀਬੀ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਕਾਇਰੀ, ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਤਾਬੀਰ (ਅਰਥ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਕੇ ਥੀ ਇਹੋ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਜੀ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ) ਕਰਨੀ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਬਚਣਾ, ਡਰ ਕੇ ਟੁਰਨਾ, ਵੈਰਾਗ, ਇਹ ਫਕੀਰੀ ਤੇ ਸਾਧਰੀਗੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਫਕੀਰ ਦੀ 'ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ' ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਦਾ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਲੋਝਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਅਸਲ ਅਸੂਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਜੀਉਂਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਖੁੱਲਿਆ: ਧਰਮ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰੂਹ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ। ਧਰਮ ਨਿਰਾ ਵੈਰਾਗ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅੰਤੀਵ ਖੁਸ਼ੀ, ਮੰਗਲ। ਧਰਮ ਹਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੂਲੀ ਫਤਹ।

ਸੈਦ ਖਾਂ ਚੌਕ ਕੇ (ਤੁਲੁਕ ਕੇ) : ਹੈ!

ਪੀਰ ਜੀ : ਹਾਂ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕੀਕੂੰ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਹੱਡੀਂ ਵਾਪਰੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੀਕੂੰ ਕੋਈ ਰੇਹੜ੍ਹ ਦਾ ਟੱਟੂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭਾਰ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮੱਚ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਤਲ ਘੋੜੇ

ਦਾ ਮੱਚ ਕੀ ਸੈਂ ਹੈ ? ਉਹ ਅਪਣੀ ਹੀਣੀ, ਨੀਵੀਂ ਨਿਤਾਣੀ ਦਸ਼ਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ,
ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਫਕੀਰੀ ਸਮਝ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ?

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਨੀਮ ਮੁਰਦਾ ਦਸ਼ਾ ਹੈ।

ਪੀਰ ਜੀ : ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਲਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਫਕੀਰੀ ਅਕਸਰ ਵੇਰ ਇਸ 'ਨੀਮ ਮੁਰਦਾ ਹਾਲਤ' ਦਾ ਨਾਮ
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਫਨੀਅਰ ਸੱਪ ਦੀ ਫਨ ਖਿਲਾਰੇ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ
ਵਰਗੀ 'ਸੁਰਤ ਦੀ ਖੜੀ ਦਸ਼ਾ' ਫਕੀਰੀ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਨਜ਼਼ੀਰ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਅੱਲਾ ਮਗਾਫ਼ਿਰਤ ਕਰੋ (ਮਾਫ਼ ਕਰੋ) ਇਹ ਜ਼ਲਮ ਨਹੀਂ ? ਸੱਪ ਤੇ
ਫਕੀਰੀ !

ਪੀਰ ਜੀ : ਤੁਸੀਂ ਟਧਲਾ ਖਾਧਾ, ਮੈਂ ਸੱਪ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ, ਉਸ ਦੀ ਈਜ਼ਾ ਰਸਾਨੀ
(ਦੁੱਬ ਦੇਣਾ) ਤੇ ਜਾਨਾਂ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਫਕੀਰੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ, ਕੇਵਲ
ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਡੌਲ, ਫਾਇਲੀ ਪਹਿਲੂ ਉਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਰੁਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ।

ਪੀਰ ਜੀ : ਸਮਝਣਾਂ ਕਠਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਦਰ ਸੁਰਤਿ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ,
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਮਰਦਉ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੱਚ ਆਪਣੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
ਹੈ (ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ) ਤਬਾਅ (ਤਬੀਅਤ-ਐਦਰਲਾ) ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ,
ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਠਨਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕੁਛ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਗਾ ਧਿਆਨ
ਕਰਕੇ ਸੁਣਨਾ। ਤੁਸੀਂ ਫਾਇਲ ਤੇ ਮਫ਼ਉਲ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਆਪਣੇ
ਐਦਰਲੇ ਦਾ ਰੁਖ ਹਰ ਸੈਂ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਫਾਇਲੀ* ਹਾਲਤ ਦਾ ਹੋਣਾ
ਇਹ ਫਕੀਰੀ ਹੈ, ਸੱਚੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਮਰਦਉ ਇਹੀ ਹੈ। ਐਉਂ ਸਮਝੋ :-

ਹਰ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਣ,
ਸੁਭਾਉ ਗਲ ਬਾਤ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਅਸਰ ਤੁਸਾਂ ਪਰ ਛੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ

* ਸਾਥੀ ਰੂਪ, ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਚ 'ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ' ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਤਕ ਆਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਐਦਰਲਾ ਮਫ਼ਉਲ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਕਰਮਾਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਐਦਰਲਾ ਕਿਸੇ ਦੇ
ਅਸਰ ਹੇਠ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਸਿੱਧਾ ਖੜਾ ਰਹੇ, ਹਰ ਅਸਰ ਜੋ ਪਏ ਸੋ ਹੇਠਾਂ ਤਿਲਕ
ਜਾਏ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅਸਰ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰ ਪਏ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਐਦਰਲੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ 'ਹਾਲਤ
ਫਾਇਲੀ' ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਐਦਰ ਘਟ ਜਾਏ ਤਦੋਂ
ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਐਦਰਲੇ ਵਿਚ ਸੁਆਦ, ਰਸ, ਤਾਕਤ ਇਕ ਉਮਾਹ ਪੜ੍ਹਿਤ
ਦੇਵੇਗਾ, ਕਾਇਰਤਾ ਤੇ ਨਿਪੁਸ਼ਕਤਾ ਐਦਰਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਾਸੇਗੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਫੇਰ ਚੰਗੇ ਖਾਂ ਤੇ ਤੈਮੂਰ ਜੈਸੇ ਜਾਲਮਾਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਕੀਹ
ਬਾਕੀ ਰਹੇਗਾ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਜਾਲਮ ਦੇ ਐਦਰਲੇ ਵਿਚ ਤਿਸ਼ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ
ਤਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹਰੇਕ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪਹਿਲੂ ਅਖਿਤਿਆਰ ਕਰਦਾ
ਹੈ, ਫਕੀਰ ਐਦਰੋਂ ਤਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਐਦਰਲੇ
ਦੇ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਐਦਰਲੇ ਦਾ ਅਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹੇ, ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਟਿਕੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ
ਹਨ ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼, ਸੁਖ, ਰਸ, ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ
ਹੈ। ਜੇ ਓਹ ਆਦਮੀਆਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ, ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰੇ ਤੁਰੇ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ
ਕਰੇ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਸਦੀ ਸੈ ਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਐਦਰਲੇ ਦੀ ਡੋਲ,
(ਰੁਖ) ਫਾਇਲੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਐਦਰਲੇ ਦਾ ਰੁਸ਼ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰ ਹਾਵੀ
ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਫਕੀਰ ਆਖਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਲੜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਦਾ
ਸਮਝ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਸਾਂ।

ਪੀਰ ਜੀ : ਉਸ ਦਾ ਇਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਖ ਪਰ ਅਸਰ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿਖ ਦੀ ਸੁਰਤ (ਉਸ ਦਾ ਐਦਰਲਾ)

* ਮਨ ਦਾ ਉਚੇ ਉਠਕੇ ਦਿਸ਼ਟਾ ਪਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹਾਲਤ ਮਫ਼ਿਲੀਅਤ (ਅਸਰ ਕਬੂਲਣ ਵਾਲੀ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ
ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਲਤ ਫਾਇਲੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ।
ਸੋ ਦੇਖ ਲਓ ਫਰਕ ਹੁਣ ਆਪੇ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ! ਆਪ ਇਕ ਬੜਾ ਗਜ਼ਰ (ਧੱਕਾ) ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ,
ਕਿਆ ਫਰੋਤਨੀ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ), ਗ੍ਰੀਬੀ, ਰਹਮ, ਵੈਰਾਗ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਇਰਤਾ
ਹਨ, ਅਜ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇ ਦੀਨ ਵਿਚੋਂ ਏਹ ਦੂਰ
ਹਨ ਤਾਂ 'ਦੀਨ' ਅਰ 'ਜ਼ਬਰ' ਇੱਕੋ ਹੋ ਗਏ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਨਹੀਂ ਜੀਉ! ਵੈਰਾਗ, ਰਹਿਮ, ਫਰੋਤਨੀ, 'ਫਾਦੇ ਜ਼ਹਿਰ' ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਦਾਰੂ ਹਨ, ਫਕੀਰੀ ਦੇ
ਰੁਕਨ ਹਨ, ਪਰ ਲਾਇਕ ਵੈਦ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਸੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਪੀਰ ਜੀ : 'ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ' 'ਲੈ ਲਵਾ' 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗੇ ਕਰਕੇ ਦਾਵਾ ਜਮਾਉਣ
ਦੀ ਲਾਲਸਾ' ਇਹ ਇਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਮਨ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ
ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨੁਰਾਨੀ
ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ 'ਫਾਦ' (ਦਾਰੂ)
ਵੈਰਾਗ ਹੈ। 'ਰਹਿਮ, ਦਇਆ, ਤਿਆਗ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ' ਸਾਰੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਸੈਂ
ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਸੈਂ ਲਾਇਕ ਮੁਰਸ਼ਿਦ, ਮੇਰੇ ਕਾਮਲ ਰੱਬ ਰੂਪ ਮੁਰਸ਼ਿਦ
ਤੇ ਰਸੂਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੈਰਾਗ ਦਾਰੂ ਹੈ ਜੋ
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਬਿਖ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਬਿਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਫੇਰ ਚਿੱਤ ਦੀ
ਅਵਸਥਾ-ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ-ਕੀ ਹੋਉ? 'ਮੰਗਲਮ', ਮੰਗਲ ਹੀ
ਮੰਗਲ, ਫਰਹਤ।

ਵੈਰਾਗ ਧਰਮ ਦੀ ਮੰਜਲ ਨਹੀਂ,
ਵੈਰਾਗ ਧਰਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਹੈ 'ਅਨੰਤ' ਨਾਲ ਰਾਗ, 'ਅਨੰਤ' ਮੰਗਲ ਹੈ, ਉਸ ਮੰਗਲ ਨਾਲ
ਰਾਗ ਕਰਕੇ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਗਲ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਮੰਗਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੰਗ ਦੀ ਕੀ
ਲੋੜ ਹੈ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਜੂਲਮ
ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੇ ਬਣਾਏ ਬੰਦੇ ਜੋ ਨਿਰਭੈ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਕਮਾਲ ਵਿਚ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ
ਬੁਜ਼ਦਿਲ, ਕਾਇਰ, ਨਿਸਾਣੇ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੂਫ਼ੀ,
ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਬੀ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਅੱਲਾ ਦੀ ਕਾਇਨਾਤ
ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ ਬੀਰ ਬਾਂਕਰਾਂ ਟਾਕਰਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਅੱਜੜ ਵਿਚ ਬਘਿਆੜ
ਆ ਵੱਡੇ ਤਾਂ ਅੱਯਾਲੀ ਦਾ ਕੀ ਧਰਮ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਓ। ਕੀ
ਅਯਾਲੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪੱਜ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਜੜ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ,
ਤੇ ਕੀਹ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ?

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਕਿ 'ਇਨਸਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ
ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ, ਉਮਾਹ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਹੋਵੇ, ਜਗਤ ਨਾਲ ਪਜਾਰ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਰੁਖ ਫਾਇਲੀ ਰੁਖ ਹੋਵੇ।' ਨਾ ਤਾਂ
ਉਹ 'ਕਾਇਰ' ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ 'ਜਾਲਮ ਸੱਫ਼ਾਕ' ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਝਦੇ
ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਇਰ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀ ਮਦ ਤੇ ਮਰਦਉ ਪੁਣੇ ਦਾ ਮਦ ਨਹੀਂ
ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਉਮਾਹ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਜਾਇਲ
ਤੇ ਤਬਾਹ ਯਾ ਗੁੰਮ ਤੇ ਦਬਾ ਹੇਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਾਇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਗਿਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਅੱਲਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ
ਸੀ। ਤੇ ਜਾਲਮ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਗਿਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ
ਅੱਲਾ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਾਜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਨੀ ਨੌਅ ਇਨਸਾਨ (ਆਦਮੀ ਜਾਤ) ਨੂੰ
ਧੱਕੇ ਤੇ ਜੂਲਮ ਨਾਲ ਗਿਰਾ ਕੇ ਨਿਤਾਣੇ ਜਾਨਵਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ
ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਨੇ :-

‘ਇਸ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ॥’ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਇਰ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਲਮ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਅੱਲਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਗਿਰਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਾਇਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ (ਆਤਮਘਾਤ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਲਮ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦਾ ਖੂਨ (ਘਾਤ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ‘ਇਨਸਾਨ ਤੇ ਮਰਦ’ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰੋ, ਨਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰੋ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਾਲਮ ਤੇ ਜਬਰਦਸਤ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਐਸੇ ਸਵਾ ਲਖ ਸਿਪਾਹੀ ਪਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਭਾਰੂ ਹੋਵੇ। ਐਸਾ ਤਾਕਤਵਰ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਹਾਲਤ ਫਾਇਲੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਕਰਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਦੂਸਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਜ਼ੋਰ ਜੁਲਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਗੁਮਰਾਹ (ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ) ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਓਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਾਇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਰੰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਜਾਲਮ ਨੂੰ ਹੋਠਾਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਆਪ ਸੋਚ ਲਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਆਪ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਸੈਦ ਖਾਂ : ਹਾਂ, ਸੱਕ ਰਫਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਵਾਧਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਪੀਰ ਜੀ : ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਆ ਮੈਂ ਇਸ ‘ਬਰਤਰੀ ਇਨਸਾਨ’ (ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਰਦ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਕਲੀਦ (ਪੈਰਵੀ) ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਪਰ ਹਾਂ? ਅਰ ਕੀ ਮੇਰੇ ਨਿੰਦਕ ਦਰਸਤੀ ਪਰ ਹਨ?

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਤੁਸੀਂ ਦਰਸਤੀ ਪਰ ਹੋ, ਨਿੰਦਕ ਗਲਤੀ ਪਰ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਹਾਲਤ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਐਸੀ ਸਥ ਰੂਪ ਅਰ ਫਾਇਲੀ ਰੁਸ਼ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਵੁੰ ਹੋਵੇ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਮੈਂ ਦੱਸ ਜੁ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ 'ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅੰਤ' 'ਮੰਗਲ' ਆਨੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮੰਗਲ ਰਹੇਗਾ ਪਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਭੈ, ਭਰਮ, ਈਰਖਾ, ਲਾਲਚ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਯਾ ਨਿਤਾਣੇ ਯਾ ਜਾਲਮ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ 'ਵੈਰਾਗ' ਹੈ।

ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਜਾਲਮ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜਾਲਮ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਨਿਤਾਣੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮੋਹ ਤੁਟਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਤੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਨਿਰਭੈਤਾ' ਆਉਂਦੀ ਹੈ; 'ਵਹਿਮ' ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਭਰਮ' ਕਟੀਦਾ ਹੈ। ਸੈਦ ਖਾਂ : ਫੇਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਚਾ ਕੀਤ੍ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਇਕ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਇਕ 'ਉਚਿਆਣ' ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਅੰਦਰੋਂ ਚਹੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉੱਚਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਵੈਰਾਗ ਕਰਕੇ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਏਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ (ਅਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚ) ਕਿਸੇ ਉਚਿਆਣ ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹੈ*। ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਉੱਚਾਪਨ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਦਿੱਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ ਰੁਖ ਫਾਇਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇਨਸਾਨੀਅਤ, ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਜਾਂ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਉਚਿਆਣ ਹੈ, ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਯਾ ਹੁਜੈਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਕਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਇਕ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਤੌ ਪਹਿਲੂ ਲਹਿਰਦੇ ਹਨ :-

* ਯੋਗ ਵਿਚ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਤਦਾ ਦ੍ਰਸ੍ਥ ਸ਼ੁਦ੍ਧੇ ਅਵਸਥਾਨਮ् ।' ਅਰਥਾਤ - ਦਿਸ਼ਟਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦਿਸ਼ਟਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ। (ਯੋ:ਦ: 1.2)

1. 'ਅਪੇ' ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ।
2. ਉੱਪਰ 'ਅਨੰਤ' ਵੱਲ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਖਿੱਚ ਤੇ ਲਿਵ ਹੈ।
3. ਬਾਹਰ 'ਜਗਤ' ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਰੁਖ ਸਾਖੀ ਰੂਪ (ਫਾਇਲੀ) ਹੈ
- ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

(
ਬ੍ਰਾਹਮਿਕ
ਅਤੇ
ਧਾਰਾ)

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਪਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈਨ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਜਗਤ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰਨੀ, ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ, ਲੋਕਾਂ ਤੰਗ ਹੋਣਾ, ਦੁਖ ਪਾਉਣੇ, ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਤੇ ਨਾਮ ਉਪਕਾਰ ਧਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਇਹ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਚ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਬਣੋ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਬਲ ਨਾਲ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰੂਹ ਫੂਕ ਕੇ ਐਸੇ ਇਨਸਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਮਰਦ ਤੋਂ ਮਰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਂਥੂ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਤਾਕਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਸੂਲ ਹੈ ਉਹ ਇਨਸਾਨੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਬੀ ਨਮੂਨਾ ਹੈ, ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਮਾਲ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉਪਕਾਰ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕਿਆ ਹੋਰ ਇਨਸਾਨ ਪਸੂ ਹਨ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਪਰ ਭੈ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦਰੀਦੇ (ਪਾੜ ਖਾਣੇ ਪਸੂ) ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਆਪ ਭੈ ਖਾਕੇ ਡਰਦੇ, ਕਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਨਿੱਘਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭੇਡਾਂ ਬੋਕਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਬਲਹੀਨ ਪਸੂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :-

'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ॥'

॥੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦॥
ਅਰਥਾਤ് - ਨਾ ਤਾਂ ਡਰ ਦੇਕੇ ਦੂਜੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੋਂ
ਗਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ
ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੂਸਰਿਆਂ
ਪਰ ਭੈ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਏਥੇ ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੈ ਮਾਰਿਆਂ ਪਰ ਭੈ ਨਹੀਂ
ਪਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਜਾਲਮਾਂ ਪਰ ਭੈ ਪਾਇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੁਲਮ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਉਹ ਦੂਸਰਿਆ ਨੂੰ ਭੈ ਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਭੈ ਮਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ :
ਡਰੋ ਨਾ, ਸੈ—

ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੰਗ ਏਕ ਲੜਾਉਂ।
ਤਬਿ ਗੁਰੀਂਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਉਂ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਕੂੰ ਹਰ ਬੂਟਾ ਜਦ ਆਪਣੇ ਕਮਾਲ ਨੂੰ
ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਜੋ ਕਮਾਲ ਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਖੇੜੇ
ਵਿਚ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਐਸਾ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਲੱਖਾਂ ਕਾਇਰਾਂ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ
ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜੀਉਂਦੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਮੁਰਦੇ ਬੂਟੇ ਖਾਦ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ 'ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਾਮਲ ਇਨਸਾਨ ਜਗਤ ਤੇ ਰਹੇ
ਹੀ ਨਾ, ਜਾਂ ਇਕੋ ਹੋਵੇ ਯਾ ਉਹ ਜਾਲਮ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਇਹ
ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ 'ਸੰਦ ਕਣੀ' ਫੂਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ്
ਉਹ ਇਹ 'ਕਾਮਲ ਦਾ ਨਮੂਨਾ' ਬਣਾਕੇ ਫੇਰ ਏਸ ਦਾ ਵਾਧਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਸਭ ਕੋਈ ਏਸ ਕਮਾਲ ਤੇ ਅੱਪੜੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਭੈ ਦਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਲੋੜ
ਪਵੇ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਬੀ ਦਰਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੈ ਨਾ
ਦੇਣ। ਤਾਕਿ 'ਕਾਮਲ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਇਨਸਾਨ' ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਵਧਣ ਦਾ ਅਵਸਰ
ਬਣੇ। ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ॥

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਤੁਸਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਪੀਰ ਜੀ : ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਰ ਭੈ ਗ੍ਰਾਮੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਭੈ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਅਰਥਾਤ 'ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ' ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਅਭੈ ਪਦ' ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਸਾਫ਼ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ 'ਹਰ ਪਲ ਵਿਚ ਫਾਇਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ' ਹੈ। ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਇਨਸਾਨ 'ਅਭੈ ਪਦ' ਤੇ ਇਸਥਿਤ ਆਦਮੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ 'ਅਨੰਤ' ਨਾਲ ਲਿਵ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਵਾਪਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਪੀਰ ਜੀ : ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਅਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਦਰਲਾ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ।

'ਮਨੁ ਸੋਇਆ ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਇ।'

ਇਸ 'ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਇ' ਪਰ 'ਰੱਬੀ ਬਿਸਮਾਇ' ਝਲਕਾ ਮਾਰੇਗਾ, ਜੀਵੂ ਸਵੇਰੇ ਨਸ਼ੀਰਾਂ ਪਰ ਰੱਬੀ ਬਿਸਮਾਇ ਨੇ ਝਲਕਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜਾਗ ਉਠੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਕਮਾਲ ਤੇ ਅੱਪੜੇਗੀ। ਦੇਖੋ, ਜਾਗਦੇ ਸਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਮਾਲ ! ਜੋ ਓਹ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਮਾਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੈਦ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਰ ਬੀਮਾਰ ਬੰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਸਪੁਰਦੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਬੱਚੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਕੇ ਤੇ ਰੂਹ ਢੂਕ ਕੇ ਕਾਮਲ ਬੰਦੇ ਬਣਾਵੇ।

ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਹਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਕਿ ਉਹ ਪਸੂ ਬਿੜੀ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤੌਲ ਕਾਇਮ ਰਖੇ।

ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਕਾਮਲ ਇਨਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਤਖਤ
ਤੇ ਬਹਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਭੈਦਾਇਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖੇ, ਤੇ 'ਅਭੈ
ਪਦ' ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜੋਗ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ।

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਹੱਥ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਇਕ
ਹੈ, ਜੋ ਆਪ 'ਅਭੈ ਪਦ' ਪਰ ਹੋਵੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਜਾ ਰਹਿਬਰੀ ਦੇਕੇ ਅਭੈ ਪਦ
ਤੇ ਲਿਆਵੇ :-

'ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੀ
ਜੇ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ'॥

ਸਾਰੀ ਸਿ੍ਰਸ਼ਟੀ ਇਸ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਸਾਨ, ਬੰਦੇ ਕਹੋ ਸੇਵਕ ਕਹੋ ਉਸ ਦੀ
ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੀ ਉਚਿਆਣ ਐਦਰਲਾ ਵਿਚ ਸਿਰੋਮਣ ਅਵਸਥਾ
ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਦਾ ਜਾਗਦਾ ਐਦਰਲਾ ਸਭ ਸਿ੍ਰਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਜਾਗਦੀ
ਵੇਖਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰੀ ਹੈ।

ਸੈਦ ਜੀ! ਇਹ ਰਾਜ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੂਮੀ ਭੁੱਖ ਹੈ! ਇਹ ਮੁਲਕਰੀਗੀ
ਦੀ ਹਵਸ ਹੈ! ਇਹ ਰਾਜ ਮਦ ਹੈ! ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ! ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ
ਜੋ ਜਗਤ ਕਹੋ ਸੇ ਕਹੋ, ਪਰ ਇਹ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ
ਨਾਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਖਾਕਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰੀਬ ਖਿੱਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ
ਸਾਹਿਬ:-

'ਸੁਨੀਦਾ ਕੈ ਬਵਦ ਮਾਨੀਦਿ ਦੀਦਹ'

ਅਰਥਾਤ - ਸੁਣਿਆਂ ਦੇਖੋ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

- 3 -

'ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ! ਮੈਂ ਅੱਜ ਕੀਹ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ? ਭੈਣ ਸਦਕੇ ਪਜਾਰੇ ਵੀਰਨ!
ਅਭਾਗ ਭੈਣ ਅੱਜ ਕੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਘੋਲੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ! ਮੇਰੀਆਂ ਬੇਨੂਰ
ਅੱਖਾਂ ਅੱਜ ਕੀਹ ਤੱਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ? ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ ਇਕ ਸਬਜ਼ੇ ਘੋੜੇ ਪਰ ਸਵਾਰ
ਹਨ, ਰਾਨ ਪਟੜੀ ਕੈਸੀ ਜੀਮੀ ਹੈ! ਭੈਣ ਸਦਕੜੇ! ਮੈਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ

ਭੈਣ ਵਾਂਝੂ ਵੀਰਨ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦੀ, ਵੀਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੈ, ਢਾਲ ਮੇਢੇ
ਕੈਸੀ ਫਬ ਰਹੀ ਹੈ? ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਭੱਥਾ ਕੈਸਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਤਲਵਾਰ ਲੱਕ
ਹੈ, ਹੱਥ ਨੇੜਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੂਕਦੀ ਸ੍ਰੀਕਾਰਦੀ ਬੰਦੂਕ ਹੈ। ਵੀਰ ਨੇ ਘੋੜਾ ਖੜਾ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੈਸਾ ਬੇਦਮ ਖੜਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਘੋੜਾ ਪੱਥਰ ਦਾ ਹੈ। ਵੀਰਨ ਵੱਲ ਤੱਕੋ,
ਸਾਹ ਵੱਟ ਕੇ ਸ਼ਿਸਤ ਬੱਧੀ ਹੈ, ਵੇ ਵੀਰਨ! ਠਹਿਰ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਠਹਿਰ ਜਾ,
ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਘੋੜਾ ਨਾ ਦਬਾਈ ਵੀਰ ਵੇ! ਇਹ ਗੋਲੀ ਤੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਵੱਜਣੀ
ਏਂ। ਪਰ ਹਾਇ! ਵੀਰਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਮੈਂ ਘਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਵੀਰਨ ਮੇਰੀ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਨ
ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਛੜਾ ਕੀ ਹੋਯਾ? ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਕਾਇਰ ਹਾਂ, ਦੋ ਸ਼ਰੀਦਾਂ ਦੀ ਮਾਂ
ਹਾਂ, ਇਕ ਸ਼ਰੀਦ ਦੀ ਭੈਣ ਹਾਂ ਇਕ ਜੀਉਂਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਟਹਿਲਣ ਹਾਂ। ਖੜੋ
ਖਾਂ ਵੀਰਾ, ਮੈਂ ਆਈ। ਔਹ ਮੈਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਘੋੜੇ-ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਘੋੜੇ-ਤੋਂ ਹੱਥ
ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ; ਗੋਲੀ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉੱਕ ਗਿਆ। ਖੜਾ ਨਾ
ਹੋ ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ! ਮੈਂ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਜੋ ਤੈਂ ਫੁੜਣਾ ਸੀ
ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੀ। ਲੈ ਵੀਰਨ ਜੀਉ! ਭੈਣ ਚੱਲੀ ਜੇ। ਖੜਾ ਹੋਕੇ ਨਾ ਨਾ,
ਤੱਕੋ, ਹੱਸ ਪਓ। ਹੱਸੋ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੁਸਤਾਖ ਭੈਣੀ ਤੁਰ ਜਾਵੇ ਨਾ,
ਮੁਸਕਾ ਦਿਓ ਨਾ, ਭੈਣ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੱਕੋ ਨਾ। ਵੀਰਨ ਹੱਸ ਪਏ, ਭੈਣ ਠਰ ਗਈ।
ਲੈ ਵੀਰਾ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿੱਤ ਆਵੇ! ਭੈਣ ਵਲੋਂ ਵਿਦਾ, ਅਲ ਵਿਦਾ।

ਇਹ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਹੈ ਜੋ ਸੈਦਖਾਨ ਜੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਛਟਕੀ
ਪਰ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਲੰਘ ਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ
ਖੇਮੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਏ ਹਨ, ਦਾਸ ਦੀਵਾਂ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਸਦ ਕੁਛ ਵਿੱਖ ਤੇ
ਜੁਵਾਬ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹੀ, ਤ੍ਰਬੁਕ ਉਠੇ, ਚਿੱਠੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰਲੇ
ਸੌਮੇਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਹੰਥ ਵਗ ਟੁਰੇ, ਸ਼ਹੀਰ ਕੰਬ ਉਠਿਆ,
ਤੇਲੀ ਪੈ ਗਈ, ਲੂੰ ਕੰਡਿਆਂ ਗਏ, ਅੰਦਰਲਾ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰਲੇ ਫੂੰਪ ਵਿਚ
ਲਹਿ ਗਿਆ। 'ਵਾਹ ਅਣ ਦਿੱਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ! ਤੇਰੀਆਂ ਨੂੰਘੀਆਂ
ਅਸਗਾਹ ਹਨ।'

ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਉਠੋਂ, ਕਾਗਜ਼ ਲਿਆ, ਕਲਮ ਪਕੜੀ, ਕਲਮ ਦਾ ਸੀਨਾ ਕਿਲੀਕਿਆ, ਸਿਆਹੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਭਰ ਲਿਆਈ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਤਖਤੇ ਤੇ ਬਹਿਕੇ ਮੌਤੀ ਪ੍ਰਤਿਓਤ੍ਸੁ:-

'ਪਿਆਰੀ ਭੈਣੀ! ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ਮੁਤਬੱਚਰਕ। ਬਿੱਤਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਖਾਸ ਖਸੂਸੀਅਤ:- 'ਭੈਣ ਵੀਰਨ ਦਾ ਪਿਆਰ'। ਸਦਕੇ, 'ਹਮਸੀਰਾ! ਮੇਰੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਸਾਂਭਣ', ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਦਕੇ। ਜਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ ਭੈਣ! ਤੇਰੀ ਰਮਜ਼ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਪਛਾਣੀ, ਮੈਂ ਘਾਇਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹਾਂ, ਬਿਸਮਿਲ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉਕਾਇਆ, ਮੈਂ ਆਪ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉਕਾਇਆ ਈ ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਓਸ ਤੀਰੰਦਾਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਿਸਤ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ- 'ਬਿਸਮਿਲ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰੋਂ। 'ਦਰੇਗਾ ਦਰਦ! ਕਿ ਦਰ ਜੁਸਤਜੂਏ ਰੀਜ ਹਜ਼ੂਰ। ਬਸੇ ਸ਼ੁਦਮ ਬਗਦਾਏ ਕਰੋ ਕਰਮੇ ਨ ਸੁਦਾ।' ਮੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੀ ਜਾਈ, ਮੇਰੇ ਸਾਝੇ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭਣ, ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਭੈਣ, ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੀੜਾ ਦੀ ਦਰਦ ਵੰਡ ਉੰਥਣ ਗਈ, ਬੱਸ ਹੁਣ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੈ। ਕਹੁ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਫਸਾਵੇ, ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਜਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਸੀਰੀ² ਵਿਚ ਮੁਬਤਲਾ ਕਰੋ, ਯਾ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਹਾਂ, ਚੰਗੀ ਭੈਣੀ! ਦਾਅ ਕਰ, ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ, ਆਵੇ ਸੁਭਾਗ ਦਿਨ ਕਿ ਮੈਂ -

ਹੋਵਾਂ ਕੈਦ ਪਿੱਜਰੇ ਤੇਰੇ,
ਪਿੱਜਰਾ ਤੂੰ ਨਿਜ ਹੱਥ ਫੜੋਂ।
ਚਾਈ ਫਿਰੋ ਤੂੰ ਦੈਦੀ ਅਪਣਾ,
ਕੈਦੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹਸੇ ਖਿੜੋ।

1. ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਅਰ ਪੀੜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹੜ੍ਹਗੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਲਈ ਕਈ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਪਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਹੜ੍ਹਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ।
2. ਕੈਦ।

ਵਾਹਵਾ ਕੈਦ ਸੁਭਾਰੀ ਸਹੀਓ,
ਮਿਲੀ ਹਜੂਰੀ ਕੈਦ ਪਿਆਂ;
ਸਭ ਫਿਕਰਾਨੇ ਪਏ ਸਜਾਦਾਂ* ਨੂੰ,
ਕੁਛੜ ਰਹਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਰਹ੍ਤੇ। (ਸੈਦ ਖਾਂ)

ਕਾਸਦ ਜੁਵਾਬ ਲੈ ਕੇ ਹਵਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਤਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਰੱਤੇ ਇੰਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਦ੍ਰਬ (ਬੇਕਰਾਰ) ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਨੀਲੀ ਚਾਦਰ ਐਉ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਡਾਢੇ ਸੁਆਦਲੇ ਭੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਈ ਤਣੀ ਖੜੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਭੇਤ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੰਘਾਰ ਕੇ ਉਸ ਛਿਪੇ ਭੇਦ ਵਿਚ ਰਲਾ ਮਿਲਾ ਇਸ ਦਿੱਸਦੇ ਰੰਗੋਂ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ। ਤਾਰੇ ਆਸ਼ਕ ਨੈਣ ਹਨ, ਜੋ ਜਗਤ ਤੋਂ ਦੁਏ ਜਲ ਉੱਠ ਕੇ ਭੇਦ ਦੀ ਥਾਹ ਲੈਣ ਗਏ ਇਸ ਪੁਲਾੜ ਰੂਪੀ ਚੱਦਰ ਨਾਲ ਅਟਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਚੱਦਰ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਦੀ ਤੇ ਹੁਣ ਲਟਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਸਰਤਾਂ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਅਗੀਮਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਡਲੁਕ ਡਲੁਕ ਰੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਵਾਇ! ਹਸਰਤ।

ਇਉਂ ਸੋਚਦੇ ਸੈਦ ਖਾਨ ਜੀ ਰਾਤ ਲੰਘਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਸੈਦ ਖਾਨ ਜਿਸ ਵਿਗ ਸਰਦਾਰੀ।
ਜਿਸ ਕੇ ਸਕਲ ਸੈਨ ਅਨੁਸਾਰੀ।
ਤਿਸ ਕੇ ਜਾਗੀ ਭਾਗ ਵਿਸ਼ਾਲਾ।
ਉਪਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਆਨਿ ਤਿਸਕਾਲਾ।
ਸਜਸ ਗੁਰੂ ਕੋ ਸੁਨਤੋ ਰਹਿਓ।
ਨਹੀਂ ਬਿਲੋਚਨ ਤੇ ਕਬਿ ਲਹਿਓ।....
ਸੈਦ ਖਾਨ ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਗੁਨ ਗਨ ਕੋ।
ਚਾਹਤਿ ਪਿਖਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਮਨ ਕੋ।

3. ਪਿੱਘਰੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ।

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਉਹੀ ਸੈਦਖਾਨ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਮੁੱਦਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਸਫੌਰੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਮ ਪੁਰਸੀ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ੍ਹੀ ਹੋ ਆਏ ਸਨ। ਨਸੀਰਾਂ ਦਾ ਡਿੱਠਾ ਉਹ ਦਿੱਬਧ ਦਰਸਨ, ਉਹ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅਨੂਪਮ ਝਾਕਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਹ ਕਥਨ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਇਹ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸੈਦ ਖਾਨ ਜੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ। ਕੰਮ ਕਾਜ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਪਰੇ ਮਨ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਧੜਕਨ ਹੋਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਮੈਨੂੰ ਕਦ ਦਰਸਨ ਹੋਣ' ਵਰਿਹਾਂ ਤੇ ਵਰਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਚਾਹ ਕੋਈ ਦਿਨ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਹੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਕੇ ਸੁਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀ ਉੱਛਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸੀਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਇਕ ਦਮ ਮੇਰੀ ਕਾਇਆਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਲਟਦੀ? ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗੂ ਮੇਰਾ ਰੰਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ? ਪਰ ਨਾਲ ਉਹ ਪੀਰ ਦਾ ਵਾਕ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਉੱਠਦਾ ਹੈ :-

'ਐਦਰ ਵਾਪਰੇਗਾ ਜਦ ਦਰਸਨ ਹੋਣਗੇ।'

ਐਉਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਪਰੇ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਣੋਂ ਸੰਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਵੜ ਗਈ ਕਰਕ ਕਸਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੂੰ ਸੁੱਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਸਮੇਂ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਨੇ ਰੰਗ ਪਲਟੇ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਇਹ ਮਨਸੂਬੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਲਖ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਨਾ ਕਰਨੇ ਪੈਣ, ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ ਰਾਜੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਗਏ! ਅਖੀਰ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਆਇਆ, ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ, ਪਰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਇਕ ਵੇਰ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਆਇਆ, ਉਹ ਮਿੜ੍ਹ ਤੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣਕਰੇ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਅਖੀਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਲਈ ਆਖਰੀ ਹੀਲਾ ਬਾਕੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਘੱਲੀ ਕਿ ਹਿਮਾਲਾ ਤੋਂ ਆ

ਰਹੇ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਠੱਲਾ ਪਾਏ। ਇਸ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸੈਦ ਖਾਂ ਸੀ*, ਦੂਜੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਚੰਦਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਸੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਇਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਪਰ ਫਤਹ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੈਦਾਨ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਜੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜਿਸ ਰਾਤ ਦਾ ਅਸਾਂ ਉੱਪਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਦ ਖਾਨ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸੂਬੇਦਾਰ ਖੜਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪੌੜੇ ਪਰ ਸਨ। ਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਠੀਕ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸ੍ਰੀ ਹਜੂਰ ਜੀ ਦੇ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਨਸੀਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਆਈ ਤੇ ਲੂੰ ਕੰਢੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਘੋੜਾ ਦਬਾਉਣ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਉੱਖੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਖਾਲੀ ਗਈ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਐਵੇਂ ਤਿਫਾਕੀਆ ਗੱਲ ਲੰਘ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਭੈਣ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੇ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਹੈਂ! ਮੈਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਧੁਨ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਵੇਰ ਅਚਰਜ ਲਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਸੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ? ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਬੰਦੂਕ ਤੋਂ ਹਥ ਹਿਲਾਇਆ ਸੀ। ਹੈ ਭੀ ਠੀਕ, ਅਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਹਥ ਕੰਬ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਸੀਰਾਂ ਯਾਦ ਥੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਲਾ ! ਗੈਬ ਦੇ ਭੇਤ ਕਿਤਨੇ ਡੂੰਘੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਇਲਮ ਹੈਅਤ (ਪਦਾਰਥ ਵਿਦਜਾ) ਪੜ੍ਹਕੇ ਕੇਵਲ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਂ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁਛ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਮ ਅਲੱਭ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮੈਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਹੱਡਾ ਭੈਣ! ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ, ਜੀਕੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਕਾਰੇ ਬਚਾਇਆ ਏਂ, ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਥੀ ਕਰਾ ਦੇਹ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚੁਆ ਕੀਤੀ-

ਅਤਰਜਾਮੀ ਪੀਰਨ ਪੀਰ।
ਉਰ ਕੀ ਲਖੀਂ ਪੇਮ ਕੀ ਧੀਰ।

* ਸੈਦਾਬੇਗਾ ਹੋਰ ਸੈਨਾਪਤ ਸੀ।

ਤੋਂ ਅਖਿ ਤਜ ਤੁਰੰਗ ਕੁਦਾਵਹਿੰ।
 ਕਲਗੀ ਝੂਲਤ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵਹਿੰ॥
 ਅਬ ਉਤਕੰਠਾ ਲਖਿ ਚਿਤ ਮੇਰੀ।
 ਏਕ ਬਾਰ ਇਤ ਪਾਵਹਿੰ ਫੇਰੀ।   (ਗ:ਪ:ਸ:)

ਰਾਤ ਬੀਤੀ, ਦਿਨ ਹੋ ਆਇਆ, ਇਧਰ ਤੁਰਕ ਸੈਨਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ, ਉਧਰ
 ਸਿੱਖ ਸੈਨਾਂ, ਆਹਮੈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਡਟੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਅੱਜ ਹੋਰ ਆਹਰੇ
 ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ : -

ਸਹਿ ਨ ਸਕੈ ਸਿਹੁ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕੇਰਾ।
 ਬੜੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੇ ਉਠਿ ਬਿਨ ਦੇਰਾ।
 ਹੈ ਤਿਆਰ ਤਬਿ ਹੀ ਕਟ ਕਸੀ।
 ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਜੇ ਹੈਂ ਬਸੀ।
 ਧਨੁਖ ਬਾਨ ਨਿਜ ਪਾਨ ਸੰਭਾਰਾ।
 ਭਏ ਤੁਰੰਗਮ ਪਰ ਅਸਵਾਰਾ।
 ਕਰਤਿ ਸੀਘੂਤਾ ਹਯ ਚਪਲਾਏ।
 ਤਤਫਿਨ ਖਾਨ ਅੰਗ੍ਰੂ ਕੋ ਆਏ।   (ਗ:ਪ:ਸ:)

ਸੈਦ ਖਾਨ ਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਨਾਲ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਏ। ਹੈਂ!
 ਜਉਹਿ ਦਰਸ਼ਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਝਫਦਿਆ ਇਹ ਦਿਨ ਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਦਮ
 ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ, ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਬੇਵਸੇ
 ਬੋਲ ਉੱਠਿਆ : -

ਖੁਦਾ ਆਇਦਾ! ਖੁਦਾ ਆਇਦਾ! ਕਿ ਮੇ ਆਇਦ ਖੁਦਾ ਬੰਦਹ ? ਹਕੀਕਤ
 ਦਰ ਮਿਜਾਜ਼ ਆਇਦ ਕਿ ਮੁਰਦਹ ਰਾ ਕੁਨੱਦ ਜ਼ਿੰਦਹ*।

* ਰੱਬ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਹਾਂ, 'ਯਥਾਰਥ'
 ਸਥੂਲ ਜਾਪੇ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਵਾ ਦੇਵੇ।

ਪਰ ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ, ਆਉ ਖਾਨ ਜੀ! ਦੋ ਹੱਥ ਕਰੀਏ। ਖਾਨ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਦੋ ਹਥ ਚਾਣ ਦੀ ਸਾਮਰਥ ਕਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਸੀ? ਝੱਟ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੇਠ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਤੇ ਰਕਾਬ ਵਿਚ ਪਏ ਚਰਨ ਕਮਲ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ :-

ਕਿਪਾ ਵਿਸ਼ਟਿ ਤੇ ਧਰਿ ਸਿਰ ਹਾਬਾ।
ਤਤਫਿਨ ਸੇਵਕ ਕੀਨਿ ਸਨਾਬਾ।   (ਗ:ਪ:ਸੂ:)

ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਹਿਰ ਪਾਈ, ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ, ਵੈਰਾਗ ਨੇ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ, ਉਸੀ ਦਮ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਪਧਾਰ ਗਿਆ।

ਇਹ ਮਾਜਰਾ ਐਨ ਸੱਤ੍ਰੂ ਦਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਤੇ ਮੱਚੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਆਏ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾਇਆ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਧਰ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਦਲਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਖਸੀ ਜੰਗ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਤੀਰ ਗੋਲੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣੀ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਮੱਚੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਹ ਦਾ ਕਲਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੈਦ ਖਾਂ ਨੇ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ, ਅਸਚਰਜਤਾ ਛਾ ਗਈ, ਤੁਰਕ ਦਲ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਛਿਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਤੁਰਕ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਨਿਹਤੇ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਅਰ ਸਾਡੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰ ਕੀ ਧੂੜ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਸੈਨਾਂ ਬੇ ਸਰਦਾਰੀ ਛੋੜਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਹਾ, ਦੁਨੀਆਂ! ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸੇ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ! ਗੱਲ ਕੀ, ਉੱਧਰ ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਦੁਆਬੇ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਾਰ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੰਗ ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣ ਲਈ ਟਿਕ ਗਏ। ਇਧਰ ਜੰਗ ਮਚਿਆ ਰਿਹਾ, ਉੱਧਰ ਨਸੀਰਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਮਾਜਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ

ਹੈ ਵੀਰਨ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵਟੀਂਦਾ ਟੁਰੀ ਗਿਆ।

- 4 -

ਇਕ ਸੁਹਣੀ ਜੇਹੀ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ ਚਿਟਾਨ, ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਚਿਟਾਨ ਖੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਦੀ ਕਿ ਪਗਡੀਡੀ ਜ਼ਰਾ ਹੇਠਾਤ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਢੂਰ ਸਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਚਸਮਾਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਡਾਢੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁਲ੍ਹ ਬਣ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਵਗਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੁ ਵਾਰ ਇਕ ਤਿਣੁਕਟੀ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਕੱਬਧਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ-ਹੈ, ਉੱਪਰ ਕੁਛ ਇਕ ਵਧੇ ਹੋਏ ਚਿਟਾਨ ਦੀ ਨੀਮ ਕੰਦਰਾ ਵਰਗੀ ਓਟ ਤੇ ਛਾਇਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਸੈਦ ਖਾਨ ਜੀ ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ, ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਰਸ ਆਰੂਚ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕੁਦਰਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਲ ਚਸਮੇ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛਕਣ ਲਈ ਏਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰਤਾਲੂ ਦੀ ਵੇਲ ਉੱਗਦੀ ਹੈ, ਹੇਠੋਂ ਉਸ ਦੀ ਭੇਲੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧੂਣੀ ਵਿਚ ਭੁੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਗਿਰਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅੰਨ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਜੋ ਕਣਕ ਦੇ ਪਾ ਦਾਣੇ ਲੱਝ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦਾਣਾ ਦਾਣਾ ਕਰਕੇ ਕਚਾ ਚੱਬ ਛਡਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਮਗਨਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਇਕ ਰਸ ਟਿਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਠਦੇ, “ਤਿਥੈ ਉੱਘ ਨ ਭੁਖ ਹੈ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਸੁਖ ਵਾਸੁ॥ ਨਾਨਕ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਆਪਤ ਨਹੀਂ ਜਿਥੈ ਆਤਮ ਰਾਮ ਪ੍ਰਗਾਸੁ” ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਦੇ ਅਕਸ ਰਿਦੇ ਪਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਸੀਰਾਂ ਤੇ ਥੁੱਥੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਜਾਂ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ। ਇਹ ਨਕਸ਼ਾ ਹੁਣ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਦੇਖਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈਗ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤਿਆਗ ਨਿਕੰਮਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਮਾਰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ? ਇਹ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ

ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮੰਡਲ ਪਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਭਾਵੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ 'ਹੇ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ! ਆਗਜਾ ਦਿਓ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਜੰਗ ਮਚਾਵਾਂ'। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਰਧ ਰਾਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸੂਪਨ ਆਇਆ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, 'ਘਬਰਾਓ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਜੰਗ ਵੈਰ ਵਿਹੇਥ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਾਲਮ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਭੈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਕਰਦੇ। ਜੀਵਨ ਮਰਨ, ਜਸ ਅਪਜਸ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਨਿਰਭੈ ਹਨ, ਸੱਚ ਤੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਟੱਕਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦੇ, ਜੋ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਤ ਆਪ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਾਰ ਜਿੱਤ, ਹਾਣ ਲਾਭ, ਸਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਗ ਅਜਿੱਤ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ, ਜਦ ਮਨ ਸੌ ਜਾਣ ਤਾਂ ਏਹੀ ਹਾਰ ਹੈ, ਫੇਰ ਜਿੱਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਫਲਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਧਰਮ ਵਿਚ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਭੁਜੰਗੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅੱਭੈ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸੈਦਖਾਨ ਜੀ! ਟਿਕੇ ਰਹੋ, ਭਜਨ ਕਰੋ।'

ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਕੇ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ, ਫੇਰ ਬਿਆਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਲੰਘਿਆ।

ਹੁਣ ਸੈਦ ਖਾਂ ਦੀ ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਉ ਵੇਲੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀਵਿੱਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਸਹਿਰ ਉਜਾੜ ਹੈ, ਨਾ ਸਿੱਖ ਹਨ ਨਾ ਤੁਰਕ। ਸਤਿਗੁਰ ਬੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਬਿਆਕੂਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਬੀ ਧਿਆਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਤੜਫਦਾ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਰਿਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦਿੱਬਯਤਾ ਹੈ, ਸੁਖ ਹੈ, ਰਸ ਹੈ, ਅਨੰਦ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਉਧਰ ਧਿਆਨ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀਵਿੱਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁਵਾਬ ਨਹੀਂ। ਅੰਦਰ ਰੂਪ ਦਰਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਖੇ ਖੜੇ ਮਸਕਾਉਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਉਤਕੰਠਾ ਅੱਤ ਵਧਾਈ; ਤਿਆਗ, ਵਿਰਾਗ ਭੁੱਲ ਗਏ ਤੇ ਆਪ ਨਿਕਲ ਹੀ ਖੜੇ ਹੋਏ। ਪਹਾੜੇ ਪਹਾੜ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਏ, ਅਗੇ ਉਜਾੜ ਤੱਕੀ। ਸਾਰੇ ਮਾਜ਼ਰੇ ਸੁਣੇ। ਕੀਕੂੰ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਓਹ ਜੁੱਧ ਮਚਾਏ ਜੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਚਾ ਸਕਦਾ, ਕੀਕੂੰ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਚਮਕੋਰ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ? ਕੀਕੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਲਵੇ ਅੱਪੜੇ, ਮੁਕਤਸਰ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ? ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਵਿਚ ਦੁਖ ਉਪਜੇ ਤੇ ਰੋਣ ਆਵੇ। ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਕਸ ਖਾਣ ਤੇ ਬੇਵਸੇ ਲੈ ਟੁਰਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਮਦਮੇ ਅੱਪੜੇ।

ਸੈਦ ਖਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਰੰਗ ਹੋਵੇਗਾ? ਪਰ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਹੱਡ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਉਹੋ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਦੇ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਨੂੰ ਰੰਗਤ ਤੇ ਅਰਜ਼ੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਸਨ। ਚਿਹਰੇ ਪਰ ਕੋਈ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕੋਈ ਝੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਗਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਲੀਕ ਮੱਥੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਿਆਰਿਆਂ, ਮੁਕਤਿਆਂ, ਸਚਿਆਰਿਆਂ, ਪੂਰਿਆਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਈ ਮਸਤਕ ਤੇ ਦਿੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਸਫਰ ਦੇ ਖੇਦਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਟੋਏ ਦੇਣ ਦਾ ਕਿਤੇ ਹਾਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੜਕਦਾ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਿਉਂ ਕੀ ਤਿਉਂ ਜਾਗਤੀ ਜੋਤ, ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਫਟਨ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ; ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਾਲ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਚਮਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ ਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਮਦਮੇ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਨਾਮੀ ਸਿਖ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਆਕੇ ਮਿਲ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਓਥੇ ਉਹੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਂਛੂ ਰੋਣਕਾਂ ਲਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲੱਗੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਸਜੇ, ਭੋਗ ਪਿਆ, ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਿਆ,

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਦਿੱਬਜ ਮੂਰਤੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ,
 ਸਿਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਹਿਲਾਦ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਵੜੇ ਨੇ ਅਰਦਾਸ
 ਕੀਤੀ, 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਇਕ ਗ੍ਰਾਗੀਬ ਮੁਸਾਫਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ
 ਪਾਸ ਇਕ ਰੁੱਕਾ ਹੈ ਸੈਦ ਖਾਨ ਵਾਸਤੇ। ਆਖਦਾ ਹੈ ਸਢੋਰੇ ਤੋਂ ਹੋ ਆਇਆ
 ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹਾੜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੈਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਟੋਲਿਆ ਹੈ, ਓਥੋਂ ਮੈਨੂੰ
 ਦੱਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਦੱਸ ਪਈ ਕਿ ਓਹ ਟੁਰ ਗਏ ਹਨ। ਓਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਲਦਾ
 ਏਥੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਇਕ ਰੁੱਕਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ
 ਮੁਸਕਾਏ, ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਸੈਦ ਖਾਨ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਰੁੱਕਾ
 ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜਾ ਵਿਚ ਪਿੜ੍ਹਾ, ਉਸ ਮਹਾਂ ਤਿਆਰੀ ਵੈਰਾਗ
 ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਲਾਲੀ ਭਖ ਕੇ ਕਈ ਅੱਖਰੂ ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ
 ਬੱਲੇ:- 'ਸਾਧੂ ਸੈਦ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ! ਪੱਤਰ ਸੁਣਾ ਦਿਓ'। ਤਦ ਆਪ ਨੇ
 ਪੱਤਰ ਸੁਣਾਇਆ : -

'ਸਹੀਓ ਨੀ ਅਜ ਛਾਗ ਮਚਯਾ ਜੋ
 ਸੁਹਣੇ 'ਆਪ' ਮਚਾਇਆ।
 'ਰੱਤੁ' ਦਾ ਰੰਗ ਅੱਜ ਉਡੇਗਾ
 ਹੋਰ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਭਾਇਆ।
 'ਸੀਸ' ਕੁਮਕੁਮੇ ਅੱਜ ਚੱਲਣਗੇ
 ਅਤਰ 'ਉਲਾਦ' ਖਿਲਾਯਾ।
 'ਆਪਾਵਾਰ' ਗੁਲਾਲ ਉਡੇਗਾ
 ਆਟਾ ਨਹੀਂ ਉਡਾਯਾ।
 ਆਓ ਸਹੀਓ ਰਲ ਹੋਲਾ ਖੇਡੋ
 'ਸਹੁ' ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਆਯਾ।'

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰਨ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੋ, ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕਿ ਕਿਤੇ
 ਹੋਰ ਹੋ? ਮੈਂ ਕਾਸਦ ਪਹਾੜ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਘੱਲ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਹੋਵੋ, ਹੁਣ
 ਜੀਉਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ। ਜੀਓ! ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਓ! ਵੀਰਨ ਜੀਓ! ਭੈਣ ਨੂੰ ਵਪਾਈ

ਦਿਓ! ਇਹ ਕਾਸਦ ਮੇਰਾ ਹੱਥੀ ਪਾਲਿਆ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ, ਮੇਰਾ ਰੁੱਕਾ ਤੁਸਾਨੂੰ ਪੁਚਾਏਗਾ। ਲੋੜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਵੀਰਨ! ਪਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਖੀਵੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸਿੱਕ ਸੀ, ਸੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਦੇਖ ਵੀਰਨ! ਮੇਰੇ ਸਿੱਟੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰਸਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਪਾਏ, ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਇਲਾਹੀ ਦਰਸਨ ਹੋਏ ਸਨ, ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਮੌਹੀ ਸੈਂਫਰ ਨਹੀਂ ਜੇ ਮੌਹੀ। ਭੈਣ ਨੂੰ ਦਿਓ ਵਧਾਈ। ਵੀਰਨ ਜੀ! ਅੱਜ ਫਾਗ ਮਚਿਆ ਜੇ। ਸਢੋਰੇ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਪਰ ਦਲ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸਮਾਨ ਖਾਨ ਦਾ, ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਦਲ ਕਾਹਨੂੰ ਆਖਾਂ, ਸਾਡਾ ਸੁਆਮੀ ਹੋਲਾ ਖੇਡਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਜ਼ਾਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਹੈਨ।

(ਬਾਕੀ ਕੱਲ੍ਹ ਲਿਖਸਾਂ)

ਲਓ ਵੀਰਨ ਜੀ! ਅੱਜ ਕਾਰਜ ਰਾਸ। ਮੈਂ ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਈ; ਦੋ ਲਾਲ ਤੇ ਇਕ ਵੀਰ ਅੱਗੇ (ਭੰਗਾਣੀ ਜੁੱਧ ਵਿਚ) ਸ਼ਰਬਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੀ ਗਏ, ਅੱਜ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇਕ ਲਾਲ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮੈਂ ਪਾ ਲਈ। ਇਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਲੱਖੀ ਭਾਗ ਸੁਲੱਖੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਈਏ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰੇ ਲਾਲ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸੈਦਾਨ ਘੱਲੇ ਸੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਧਨ ਧਮ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਭ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਅੱਜ ਇਸ ਗਰੀਬਣੀ ਦੇ ਚਾਰੇ² ਲਾਡਲੇ, ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ ਤੇ ਵੀਰਨ ਜੀਉ ਉਸ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੈਥੋਂ ਵਿਛੁੜ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਬਾਗ, ਕਿਲਾ, ਹਵੇਲੀ ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਕ ਗਰੀਬ

1. ਅਸਮਾਨ ਖਾਂ ਹਾਕਮ ਸਢੋਰਾ ਨੇ ਅਨੰਦਿਧੁਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਉਜੜੀ ਦੇਖਕੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸਿਖ ਤਾਕਤ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਦੀਨੀ ਤਾਂਸਥ ਵਿਚ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾਸੀ।
2. ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਲੁਕਾ ਕੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਹੁਣ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਢੋਰੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਅਸਮਾਨ ਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਪ ਬਦਲੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿਵਾਯਾ ਸੀ। ਸੂ.ਪੁ. ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਚ ਨਿਕਲਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। (ਐ:2.6.22)

ਦੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਸੂੰਹ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾਂਗੀ, ਨਾ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਾਂਗੀ। ਜੇ ਬਚ ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਪਾਸ ਆਸਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੂਝਕੇ ਮਰਾਂਗੀ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਅਜਿੱਤ ਸੂਰਮੇ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਜਿੱਤ ਲਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਤਿਸ਼ਨਾਲੂ ਜੋਧੇ ਕੀ ਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਲਓ ਵੀਰ ਜੀ! ਹੁਣ ਅਰਸਾਂ ਤੇ ਮਿਲਾਂਗੇ। ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੁਕਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਇਹ ਘਰ ਲੁਟ ਜਾਏਗਾ, ਸੋ ਮੈਂ ਚੱਲੀ ਹਾਂ।

ਵੇਖ ਵੀਰਨ! ਭੈਣ ਦਾ ਲੱਕ ਕੱਸਿਆ ਹੈ, ਸਿਰ ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਭੈਣੀ ਪਾਸ ਢਾਲ ਵੀ ਹੈ, ਖਜਰ ਆਬਦਾਰ ਹੈ, ਹੱਥ ਅਸਫ਼ਹਾਨੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਮੇਰਾ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਰਿੰਦੂ ਤ੍ਰੀਮਤ ਸਤੀ ਹੋਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਚੱਲੀ ਹਾਂ। ਸ਼ਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ, ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ, 'ਸਰਬਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ' ਪੀਣਾ ਹੈ। ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਅਮਿੜ ਨਹੀਂ ਛਕਾਇਆ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਅਮਿੜ ਪੀਆਂਗੀ ਤੇ ਸੁਰਖਤੂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਦੇਖ ਵੀਰਨ! ਉਹ ਰੋਦੂ ਭੈਣ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਜ਼ ਉਤੇ, ਲਾਡ ਉਤੇ, ਫਖਰ ਉਤੇ ਐਉਂ ਚੱਲੀ ਜੇ, ਜੀਵੂ ਸ਼ਮਾਂ ਤੇ ਪਤੰਗਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਨਾਲ ਲੜਨ ਚੱਲੀ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਚੱਲੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਸਲਾਮਤ ਹਨ ਤੇ ਕਾਵਜ ਦੇ ਚੰਦ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ :-

ਚਲ ਵੇਦਿਲਾ ਕਰ ਸੁਹਣੇ ਦਾ ਲਾਹੀਏ, ਸਿਰ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਈਏ।
 ਸਿਰ ਦਾ ਭਾਰ ਗਰਦਾਂ ਉਤਰੇ, ਪੰਡ ਫਿਕਰਾਂ ਦੀ ਲਾਹੀਏ।
 ਭੈਰੇ ਵਾਂਗ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ, ਕਮਲਾ ਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾਈਏ।
 ਪਾ ਗੁੰਜਾਰ ਦੁਆਲੇ ਕਮਲਾਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਹੋ ਜਾਈਏ।

ਅਪਣੇ ਵੀਰਨ ਦੀ ਨਸੀਰਾਂ, ਮੌਤ ਪਰ ਫਾਤਿਹਾ ਨਸੀਰਾਂ, ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦੀ ਨਸੀਰਾਂ, ਸ਼ਸ਼ੇਰ ਆਬਦਾਰ ਵਾਲੀ ਨਸੀਰਾਂ!"

ਇਹ ਪੱਤਰ ਸੁਣਕੇ 'ਵਾਹ ਕਲਗੀਧਰ' ਦੀ ਗੁੰਜਾਰ ਗੂੰਜ ਉੱਠੀ। ਹੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾ! ਕੀਹ ਜਾਦੂ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਤੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਿ

ਮੁਹਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰੂਹਾਂ ਫੁਕ ਦਿੱਤੀਆਂ? ਉਹ ਬੰਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਮੌਤ ਪਰ ਛਤਹ ਪਾਈ? ਉਹ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਕਿ 'ਮਰਦ' ਹੋ ਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ
ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੀਆਂ?

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੈਣ ਮੈਂਦੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ
ਸੁਹਣੇ ਨੈਣ ਖੁਲ੍ਹੇ, ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ, ਸੈਦ ਖਾਂ ਵਲ ਤੱਕੇ 'ਮੁਬਾਰਕ'। ਫੇਰ ਕਾਸਦ ਵਲ
ਤੱਕੇ, ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਸੀਰਾਂ ਤਲਵਾਰ ਲੈਕੇ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਸਨਮੁਖ
ਹੋਕੇ ਜੂਝੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ
ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ "ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋਰ ਆਵੇ, ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ
ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਜੀ ਉੱਠੀ 'ਨਸੀਰ ਬੇਗਮ' ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੁਧੇ।" ਕੜਾਹ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਇਆ। ਜਗਤ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ।
ਆਪ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ : -

"ਨਿਹਾਲ! ਸੱਚ ਖੰਡ ਨਿਵਾਸ॥"

ਕੁਛ ਦਿਨ ਰਹਿਕੇ ਸੈਦ ਖਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਆਗਜਾ ਪਹਾੜ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਬੰਦਰੀ
ਕਰਨੇ ਦੀ ਹੋਈ। ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ।

